

Planera för havet

Friluftsliv i planeringsprocessen

Maud Ericson

GERUM Kulturgeografisk arbetsrapport 2014-08-22

Institutionen för geografi och ekonomisk historia

Botnia-Atlantica

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

Gränsöverskridande samarbete över fjäll och hav
Meret, vuoret ja rajat ylittävä yhteistyö
Grenseoverskridende samarbeid over fjell og hav
Cross-border cooperation over mountain and sea

www.botnia-atlantica.eu

FÖRORD

Föreliggande studie har genomförts inom ramen för projektet SeaGIS (Stöd för ekosystembaserad planering av havsmiljön med hjälp av geografiskt informationssystem). SeaGIS syftar till att ta fram ett ökat kunskapsunderlag för maritim planering i havsområdet Kvarken. Målet är att öka tillgängligheten till planeringsdata, främja samordning av en ekosystembaserad regional helhetsplanering av havsområden samt skapa en gemensam plattform för kunskapslagring, planering och framtida beslutsfattande. På så sätt ska projektet förbereda och stöda regionen för integrerad kustzonsförvaltning och marin områdesplanering.

Projektet pågår 2011-2014 och finansieras av Interreg IV-programmet inom ramen för Botnia-Atlantica, Österbottens förbund, Länsstyrelsen i Västerbotten samt Närings-, trafik- och miljöcentralen i Södra Österbotten. I projektets genomförande deltar Närings-, trafik- och miljöcentralen i Södra Österbotten, Länsstyrelsen i Västerbotten, Åbo Akademi, Umeå Universitet, Vasa universitet, Forststyrelsen samt IGIS-Innovativa Geografiska Informationssystem. Utöver det har man haft ett samarbete med Österbottens förbund, Region Västerbotten samt områdets alla kustkommuner och städer.

SeaGIS-projektet består av en rad delprojekt, varav denna rapport ingår i ett av dessa delprojekt. Denna delstudie fokuserar på friluftslivets och sociala världens betydelse för en framtida havsplanering i Kvarken och har genomförts som en fallstudie över Umeå kommun. Rapporten är skriven av Maud Ericson och är samtidigt en lätt reviderad version av hennes examensarbete från samhällsplanerarprogrammet vid Umeå universitet. Örjan Pettersson har varit handledare. Författaren vill särskilt tacka samtliga intervjupersoner som bidragit med stort engagemang, kunskap och intressanta synpunkter under intervjuerna.

Maud Ericson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	1
ABSTRACT	4
REFERAT	5
1. INLEDNING	6
1.1 Studiens syfte och frågeställningar	7
1.2 Disposition	7
2. LITTERATURÖVERSIKT	8
2.1 Friluftslivets betydelse	8
2.2 Sociala aspekter	9
2.3 Planera för haven	10
2.4 Planeringsteoretisk bakgrund	13
2.5 Den ekostrategiska begreppsramen	14
2.6 Kommunal översiktsplanering	15
2.7 Medborgaren i planprocessen	16
3. METOD OCH MATERIAL	18
3.1 Metodval och datainsamling	18
3.2 Granskning av plandokument	18
3.3 Kvalitativa intervjuer	20
3.4 Validitet och reliabilitet	22
3.5 Avgränsningar	23
4. OMRÅDESBESKRIVNING	24

5.	FRILUFTSLIVET I PLANPROCESSEN	25
5.1	<i>Planeringens relation till det rörliga friluftslivet</i>	<i>25</i>
5.1.1	<i>Hur väl tillgodoses det rörliga friluftslivets intressen?.....</i>	<i>25</i>
5.2	<i>Betydelsen av friluftslivet och friluftslivets betydelse i planeringen.....</i>	<i>28</i>
5.2.1	<i>Friluftslivets sociala värde</i>	<i>28</i>
5.2.2	<i>En tur på havet – när var hur?</i>	<i>30</i>
5.2.3	<i>Intressekonflikter till havs</i>	<i>32</i>
5.2.4	<i>Vad kan friluftslivet tillföra planeringen?</i>	<i>33</i>
6.	AVSLUTANDE DISKUSSION.....	35
6.1	<i>Hur tillgodoses friluftslivets behov i plandokumentet?</i>	<i>35</i>
6.2	<i>Friluftslivets sociala värden.....</i>	<i>36</i>
6.3	<i>Aktiva föreningsmedlemmar i planprocessen</i>	<i>36</i>
6.4	<i>Fysisk havsplanering - hur då?</i>	<i>37</i>
6.5	<i>Avslutande rekommendationer</i>	<i>38</i>
6.6	<i>Fortsatt forskning.....</i>	<i>39</i>
7.	REFERENSLISTA.....	40
	BILAGA 1. INTERVJUGUIDE.....	44

ABSTRACT

The purpose of this study was that, in view of the upcoming maritime spatial planning (MSP), examine in what way active outdoor recreation interests has been met in Umeå municipality's current planning. In addition, outdoor recreation geographic patterns and social values has been examined, and how a dialogue could be created with those involved in outdoor activities and come the marine spatial planning to gain. This work was conducted with a qualitative approach.

The result of the study has shown that the active outdoor life at sea has a vast geographical spread. Outdoor recreation generates substantial social values and well-being of the practitioners. Among those actively engaged in outdoor activities there is a strong drive and wish to engage in, and being able to influence the related planning of the sea. Where and how consultations and dialogues are held is very important for the commitment to become. The study also shows the importance of establishing a dialogue with the relevant NGOs on an early stage of the planning process and let the material be included as decision support in the ongoing process. By personal invitations to NGOs and placing consultation in connection to their activities will increase the incentive to get involved. It is also important that the municipality reconnects with the NGOs and provide feed-back. By creating a strong commitment from the grassroots level, this increases the chances that maritime spatial planning is accepted and dissatisfaction can be avoided.

Keywords; maritime spatial planning, outdoor recreation, social values, sea, coast

REFERAT

Syftet med studien har varit att, med anledning av den kommande havsplaneringen, granska hur det rörliga friluftslivets intressen tillgodosetts i Umeå kommuns nuvarande planering. Friluftslivets geografiska mönster och sociala värden har undersökts samt hur en dialog med de aktiva inom friluftslivet skulle kunna skapas och komma den fysiska havsplaneringen till gagn. Arbetet har genomförts med en kvalitativ ansats.

Resultatet av studien har visat att det rörliga friluftslivet till havs har en stor geografisk spridning. Friluftslivet genererar ett stort socialt värde och välbefinnande för utövarna. Bland de som aktivt idkar friluftsliv finns en stark drivkraft att vilja engagera sig i, och vara med att påverka, det som rör planeringen av havet. Var och hur samråd och dialoger hålls har stor betydelse för hur stort engagemanget blir. Studien visar också vikten av att etablera en dialog med berörda föreningar i ett tidigt skede i planprocessen och låta det materialet ingå som beslutsunderlag i den fortsatta processen. Genom att adressera personliga inbjudningar till föreningarna och förlägga samråd i anslutning till dessas verksamhet ökar incitamentet att engagera sig. Det är också viktigt att kommunen återkopplar med information fortlöpande till de som valt att engagera sig. Genom att skapa ett starkt engagemang från gräsrotsnivå ökar möjligheterna att planeringen ska bli accepterad och missnöje kan undvikas.

Ämnesord; havsplanering, friluftsliv, sociala aspekter, hav, kust

1. INLEDNING

Kluckande vågor under en blå himmel mot en oändlig horisont, eller gnistrande vita vyer som badar i solljus. Tysthet. Stillhet. Harmoni. Havet när det visar sig från sin bästa sida. Det är inte svårt att förstå varför havsområdena är så populära och flitigt begagnade för rekreation och friluftsliv. Faktum är att så många som 97 procent av svenskarna, åtminstone någon gång, har tillbringat sin fritid vid havet. Ungefär 80 procent av befolkningen har under det senaste året tillbringat i genomsnitt 35 dagar under sommarperioden vid havet, de flesta för att sola, bada, åka båt eller fiska (Nekoro & Ericsson 2012). Men det är inte bara under ljuva sommardagar som vi väljer att tillbringa en dag på havet. Vintertid lockar aktiviteter som långfärds-kridskor, pimpelfiske och snökoterkörning.

Havet är inte bara attraktivt ur rekreationssynpunkt utan kan även nyttjas för att tillgodose människans behov på flera olika sätt. Haven erbjuder en mängd ekosystemtjänster som vi alla är direkt eller indirekt beroende av. De används exempelvis för sjöfart, fiskerinäring, utvinning av energi med hjälp av vind- och vågkraft och är klimatreglerande. Trycket på haven är stort och tillståndet för den marina miljön är på många sätt undermålig och inte långsiktigt hållbar. Havsområdena utsätts även för miljöpåverkan genom exempelvis övergödning och för stort resursuttag vid yrkesfiske. Detta försämrar havens förmåga att leverera ekosystemtjänster till samhället (Regeringen 2010, s19-20).

Olika intressenter upplever, värderar och använder havet på olika sätt, vilket har inneburit att konflikterna mellan konkurrerande intressen ökat. Anspråken överstiger i många fall havets kapacitet att försörja människan med de varor och tjänster som denne är beroende av. Ökad kunskap om haven som ekosystem har visat på behov av olika skyddsåtgärder för den marina miljön (Regeringen 2010, s19-20).

I dagsläget finns viss dokumentation om havens fysiska resurser och dess rådande miljöstatus. Däremot är kunskapen och dokumentationen betydligt mer bristfällig när det gäller hur, och i vilken utsträckning havsområdena nyttjas för friluftsliv med fokus på sociala aspekter. Att inkludera friluftslivet i den fysiska havsplaneringen och förmå utövarna att engagera sig i planeringsprocessen skulle kunna tänkas innebära en källa

till ökad kunskap vid planeringen och att konflikter mellan konkurrerande intresseområden minskas.

1.1 Studiens syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att, med anledning av den kommande havsplaneringen, granska hur friluftslivets intressen tillgodoses i den nuvarande planeringen som finns för Umeås kust- och havsområden. Genom att undersöka och skapa förståelse för hur området används av det rörliga friluftslivet är målsättningen att ge en klarare uppfattning om hur havet nyttjas. Detta för att skapa ett underlag till kunskap om hur havsområdet används för rekreation och hur de olika föreningarna skulle kunna integreras i en kommande fysisk havsplanering. Syftet preciseras i fyra frågeställningar;

- i. Hur har det rörliga friluftslivets intressen inkluderats i och tillgodosetts i gällande mark- och vattenplanering i Umeå kommun?
- ii. På vilket sätt nyttjas havsområdena utmed Umeå kustland av det rörliga friluftslivet idag?
- iii. Vilka sociala värden genererar friluftslivet för utövarna?
- iv. Hur kan en dialog med aktiva inom friluftslivet skapas och vad kan den tillföra en kommande fysisk havsplanering?

1.2 Disposition

Uppsatsen bygger på en kvalitativ studie av Umeå kommuns plandokument samt intervjuer med representanter för friluftslivet. Studien är disponerad i sex kapitel och inledningsvis, i första kapitlet, beskrivs bakgrunden till studien. Vidare presenteras arbetets syfte och frågeställningar. I kapitel 2 presenteras en litteraturöversikt som ger ett teoretiskt ramverk för studien. Kapitel 3 beskriver de metoder som använts vid insamling och analys av det empiriska materialet samt vilka avgränsningar som gjorts. Detta följs i fjärde kapitlet av en kort presentation av undersökningsområdet. Resultatet av undersökningen presenteras i kapitel 5 och i sjätte kapitlet analyseras och diskuteras studiens slutsatser och betydelse, samt rekommendationer inför kommande planering av kust- och havsområden.

2. LITTERATURÖVERSIKT

I detta kapitel introduceras ett teoretiskt ramverk bestående av en litteraturöversikt och tidigare forskning på området. Kapitlet börjar med en introduktion till friluftslivets betydelse samt de sociala aspekter som vistelse i naturen kan tillskrivas. Detta följs av en beskrivning av marina direktivets bakgrund och syfte. Efter detta presenteras en teoretisk ansats till hur landskapet kan betraktas utifrån ett bevarande- och nyttjandeperspektiv. Detta följs upp med en inblick i olika planeringsteoretiska utgångspunkter och hur kommunerna med hjälp av olika planer lägger upp en strategi för mark- och vattenanvändandet. Kapitlet avslutas med en beskrivning av medborgarnas inflytande i planprocessen.

2.1 Friluftslivets betydelse

Att ha fritid är ett förhållandevis modernt fenomen som utvecklades i samband med industrialiseringen. I anslutning till industrialiseringen följde en urbaniseringsvåg och miljön i städerna var allt annat än hälsosam. För att stadsborna skulle få andas frisk havs- och lantluft skickades de på sommarkolonier, och söndagsutflykter i naturen var något av en folkrörelse. I slutet på 1930-talet infördes semesterlagen och med den en större möjlighet till att ägna sig åt friluftsliv. Fritid innebär ledig tid att disponera för individen och ger möjlighet till återhämtning och rekreation. I det svenska välfärdssamhället har friluftslivet tilldelats en moralisk innebörd där hälsa och kunskap kommer av att vistas i naturen (Svensson 2005, s197-198). Människor ägnar sig åt friluftsliv av många olika anledningar, det kan vara för avkoppling, naturupplevelse, socialt umgänge eller fysisk aktivitet. Under årens lopp har synen på vad som är att betrakta som friluftsliv förändrats. Begreppet har även olika innebörd beroende på vem du frågar, exempelvis så anser många att vandra i skog, mark eller fjäll eller paddla kajak att helt och hållet betrakta som friluftsliv, medan att gå i en park i staden inte är det. Inte heller aktiviteter som att köra eller åka motorbåt eller snöskoter förknippas av alla helt och hållet med friluftsliv (Fredman m.fl. 2013, s38-41). Detta ska vägas mot det faktum att det enligt intresseorganisationen Sweboat (2012) finns uppskattningsvis 881 000 båtar i Sverige, och 380 000 registrerade skotrar (Statistiska Centralbyrån 2012). Under senare år har vattenskotrar blivit alltmer populära. Dessa ses inte med

helt blida ögon av alla då de dels bullrar, dels kan orsaka skador på växt- och djurliv i grunda vattenområden.

Petersson-Forsberg (2012, s4-12) har undersökt hur friluftsliv och naturturism uppmärksammas i den kommunala fysiska planeringen. Det kan vid en första anblick framstå som om friluftslivet som intresse har ett starkt skydd i den kommunala fysiska planeringen. Friluftsliv omnämns indirekt i Plan- och bygglagen som allmänt intresse och i Miljöbalken som riksintresse. Dessutom är ett av strandskyddets två syften att trygga allmänhetens tillgång till strandområden. Planeringslagstiftningen innehåller ett antal relativt öppna formuleringar vilket medfört att planeringen för friluftslivet skiljer sig åt mellan kommunerna. Petersson-Forsbergs undersökning visar bland annat att friluftslivets ställning i kommunal planering varierar dels mellan kommunerna, dels mellan de olika planeringsnivåerna såsom översiktsplaner, fördjupningar och detaljplaner. Tre av fyra kommuner i studien ägnade inte friluftslivet särskilt mycket uppmärksamhet i sin översiktsplanering, och i de juridiskt bindande plan-dokumenterna prioriterades ofta exploateringsmöjligheterna. Detta samtidigt som merparten av kommunerna använde friluftslivet i sin marknadsföring.

Friluftslivets positiva effekter på människors fysiska och mentala hälsa har vid undersökningar visat att det är samhällsekonomiskt lönsamt att planera för friluftslivet. Detta innebär ett incitament till att friluftslivets intressen bör ges ett större inflytande vid den fysiska planeringen (Regeringen 2001, s74-75). Friluftslivet har under senare år återigen seglat upp som en viktig politisk fråga efter att under de senaste årtiondena inte beretts så mycket uppmärksamhet (Fredman m.fl. 2013, s11). Regeringen uttrycker i sin skrivelse 2012/13:51 att de anser friluftslivet vara en angelägen fråga som bör prioriteras och tillvaratas (Regeringen 2012, s3-8).

2.2 Sociala aspekter

Genom Agenda 21 ställs krav på att samhällsplaneringen inte bara ska ha en ”hållbar ekologisk utveckling” utan även tillgodose en ”hållbar social utveckling”. Samhällsplanering för social hållbarhet bygger på en dialog med berörda människor och fordrar kunskap om de lokala sociala förhållandena. Målet är att uppnå en balans mellan olika sociala värden hos de som bor och vistas på platsen. I översiktsplaner-

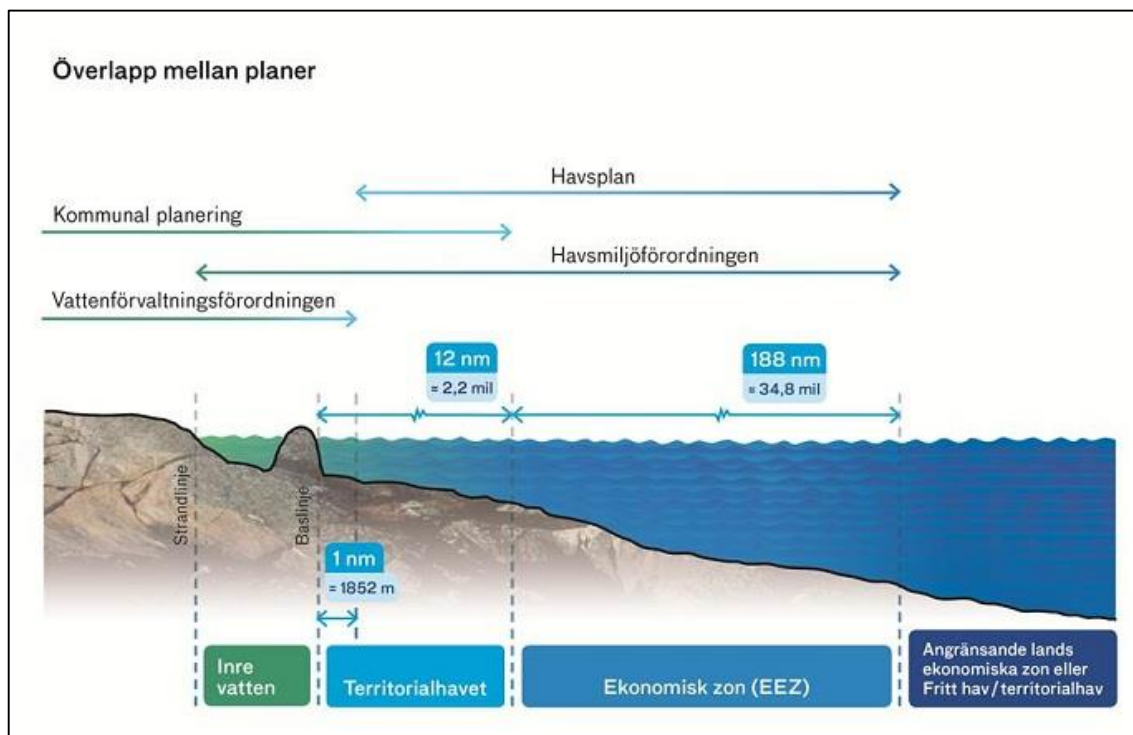
ingen bör därför en helhetssyn formas där demokratiaspekterna integreras i planeringen (Khakee 2000, s12). Natur- och kulturupplevelser, rekreation och att ha natur i sin närhet är viktigt för den sociala hållbarheten i samhället. Människor har ett behov av natur och rekreation för sitt välbefinnande och sin hälsa. Friluftslivet blir därmed en länk i den sociala dimensionen för en hållbar utveckling (Regeringen 2001, s20).

Hur man definierar naturens sociala värde är avhängigt vem som avses som mottagare för denna nytta. Naturens värde innebär ett upplevt värde, där individens upplevelse ligger till grund för att skapa ett socialt värde. Naturen har även ett kvantitativt värde som är mätbart, exempelvis så uppstår ett monetärt, mätbart värde när marken exploateras och bebyggs med en fastighet. De kvalitativa värdena är i många fall svårare att bedöma än de kvantitativa då de är mer subjektiva i sin karaktär. Dessa är dock inte mindre viktiga att ta hänsyn till för den skull. Platser som inte nödvändigtvis finns tydligt markerade på kartor kan trots det ha viktiga sociala värden som exempelvis kultur- och traditionsbärare. Det kan röra sig om en plats som betyder mycket för individen, som denna önskar återvända till och kanske dela med andra (Bergström & Arnstberg 2001, s96). En allmänt rådande åsikt är att havsmiljöer har ett högt rekreativvärde, exempelvis för friluftsliv. Detta till trots finns det förvånansvärt lite dokumenterat som uttryckligen beskriver havsområdenas sociala värden. Ofta behandlas dessa mer indirekt i form av natur-, kultur- och pedagogiska värden. När man talar om naturens sociala värden i nationella policydokument är det oftast de samhälleliga vinsterna som bättre folkhälsa, ökad integration och möjlighet till naturpedagogik som beskrivs (Regeringen 2001, s57-59).

2.3 Planera för haven

Befolkningstillväxt, teknisk utveckling och förändrade konsumtionsmönster är några av de bakomliggande faktorerna till den alltmer hårdnande konkurrensen om de marina resurserna. Konkurrensen sker inte bara mellan olika användare vars verksamheter inte är förenliga med varandra, utan även mellan användare och miljö (Douvere & Ehler 2009, 77-78). För att komma tillrätta med problemet med konkurrerande intressen och det dåliga miljötillståndet i havsområdena kom 2008 ett nytt ramdirektiv från Europeiska Unionen. Marina direktivets avsikt är att på ett effektivt sätt skydda havsmiljön i Europa och fastställa en ram inom vilken medlemsländerna har att vidta de åtgärder som krävs för att uppnå eller upprätthålla en god miljöstatus i den marina

miljön. Målet ska uppnås senast år 2020 och direktivet omfattar alla havsvatten inom unionen och gäller således både territorialhavet och den ekonomiska zonen (European Commission 2012). Detta innebär att havsmiljödirektivet och vattendirektivet överlappar varandra geografiskt i kustzonen mellan baslinjen och en nautisk mil ut samt kommunernas översiktsplanering ut till och med den ekonomiska zonen (figur 1).

Figur 1: Överlappande planer och förordningar i marina vatten.

Källa: Havs- och vattenmyndigheten

De marina naturresurserna och ekosystemtjänsterna är hårt belastade och medlemsländerna ska därför tillsammans utarbeta strategier för att minska påverkan. Utsläpp av föroreningar i havsmiljön måste reduceras så att de inte har någon betydande effekt på ekosystemet, den biologiska mångfalden eller människors hälsa. En ekosystemansats som integrerar begreppen miljöskydd och hållbar användning ska tillämpas för förvaltningen av verksamheter som påverkar den marina miljön. Detta för att säkerställa ett hållbart utnyttjande av varor och tjänster kopplade till havet för nuvarande och kommande generationer. För att uppnå en god havsmiljö till år 2020 ska varje medlemsstat utarbeta en marin strategi i vilken de definierar och bedömer miljöstatusen i landets havsvatten, utveckla program för övervakning och åtgärder, samt

genomföra dessa. Planen ska hållas aktuell och revideras vart sjätte år (European Commission 2012).

Många av Europas kustländer är redan idag engagerade i olika projekt för att förbättra havsmiljön genom både nationella insatser och gränsöverskridande samarbeten. Ett exempel är HELCOM Baltic Sea-Action Plan där länderna kring Östersjön samarbetar för att förbättra havsmiljön. Genom dessa samarbeten blir skillnader i synen på miljön, hur planeringsarbetet ska bedrivas och olika regelverk synliggjord. Liksom för fysisk planering på land är havsplanering en process som har till syfte att legitimera utveckling, tillvarata privata vinstdrivande intressen och samtidigt värna allmänna intressen. Genom det gränsöverskridande samarbetet kan havsplaneringen bli en utmaning för länderna att gemensamt skapa en hållbar miljö och anpassa mänskliga verksamheter efter ekosystemets bärkraft (Backer 2011, s279-289). Transnationellt samarbete innebär att gränsernas karaktär som ”delare” suddas ut och gemensamma strategier för att säkerställa vandrande resurser som exempelvis fiskbestånd kan genomföras. För att möjliggöra detta krävs ett gemensamt ramverk och en likartad lagstiftning hos länderna (Schaefer & Barale 2010, s237-245)

För Sveriges del innebär direktivet att ett system för fysisk havsplanering förväntas träda i kraft under 2013. Den statliga Havs- och vattenmyndigheten har tilldelats ansvaret för att ta fram fysiska översiktsplaner för havsområdena. Dessa ska bestå av kartor och ställningstaganden om hur havet ska nyttjas, skyddas och förvaltas. Planområdet ska omfatta havsområdena från en nautisk mil (1852 meter) utanför baslinjen till och med Sveriges ekonomiska zon (se figur 1). Det föreslagna plansystemet har kommunal översiktsplanering enligt Plan- och bygglagen som förebild men kan, till skillnad från översiktsplanen som ju enbart är vägledande, vara bindande i vissa delar. Av dokumentet ska den för havet mest lämpliga användningen i olika områden framgå och den ska syfta till att förebygga och lösa konflikter mellan olika intressen. Med ett plansystem för havet ges större möjlighet till insyn och delaktighet för medborgare och näringsliv i förvaltningen av haven (Länsstyrelsen Västra Götaland 2013).

Kritik på internationell nivå mot hur havsplaneringen växt fram har framförts av bland annat Kidd och Ellis (2012, s49-66). De skriver att dålig ekologisk status i haven ligger till grund för att *fysisk havsplaneringen* hamnat på den politiska dagordningen. De menar att medan den *fysiska markplaneringen* växte fram ur en rörelse av sociala

reformer där avsikten var att planera för en socialt hållbar utveckling av den fysiska miljön och för dess innevånare, står naturvetenskapligt skolade forskare bakom utvecklingen av havsplaneringen. Konsekvensen har blivit att havsplaneringen kommit att präglas av ett rationellt planeringsparadigm där fokus legat på den ekologiska balansen och lämpliga förvaltningsmetoder. Zaucha (2012, s459-473), å andra sidan, menar på att havsplanering inte är en ny företeelse utan att Australien havsplanerade redan för trettio år sedan i syfte att rädda barriärrevet. Han anser att havsplaneringen har utvecklats genom en bottom-up process. Som exempel för detta nämner han Tyskland och Nederländerna. Samtidigt konstaterar Zaucha att vissa länder drabbats av en del konflikter främst kring miljöfrågor i de inledande skedena av havsplaneringen.

2.4 Planeringsteoretisk bakgrund

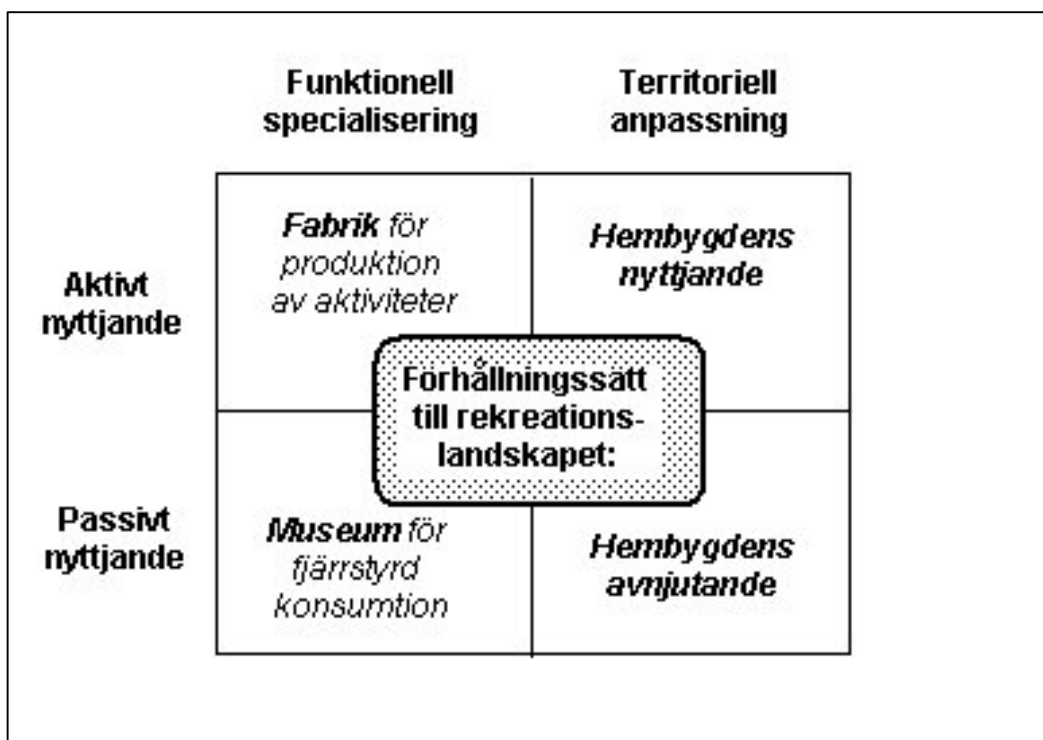
Planeringsteorin grundar sig i samhällsvetenskapen och bygger på en fundamental förståelse för planeringstänkandet och det tidsmässiga sambandet mellan olika handlingar. Planeringsprocessens primära uppgift är att tillgodose medborgarnas behov i samhället. Synen på hur detta ska ske har skiftat med tiden och varierar mellan olika politiska ideologier. Planeringsteorins utveckling har gått från en tydligt rationell planeringsansats mot en mer kommunikativ ansats (Khakee 2000, s15-16, 24).

Den rationella planeringsansatsen var i Sverige det rådande idealet under tiden för folkhemsbyggandet och grundar sig i att man väljer det alternativ som bäst tillgodoser ekonomin och effektiviteten i samhället. Planeringen är en stegvis välordnad process där varje steg har en bestämd uppgift. Modellen kritiseras för att vara förbehållen en grupp experter och planerare med gemensam värdegrund och syn på rådande ideal (Nyström 2003, s81-83). Ur kritiken mot den rationella planeringsansatsen växte den kommunikativa planeringsteorin fram. Den sistnämnda tar sin utgångspunkt i en deltagande demokrati och förespråkar kommunikation mellan ett stort antal parter (Khakee 2000, s34-35). Jürgen Habermas utvecklade begreppet rationell kommunikation som grundar sig i att det finns ett kommunikativt förnuft i samhället (Hermelin 2005a, s313). Kommunikativ rationalitet ger legitimitet till beslutsprocessen och skapar en inlärningsprocess under vilken nätverk skapas (Khakee 2000, s34-35). Med den kommunikativa rationaliteten har den politiska styrningen förskjutits från en

maktstruktur med ett begränsat antal aktörer som fattat beslut med svag eller obefintlig förankring hos medborgarna, så kallad top-downstyrning, till ett mer decentraliserat bottom-upperspektiv (Hermelin 2005b, s281).

2.5 Den ekostrategiska begreppsramen

Det är inte bara rådande politiska normer som påverkar samhället och planeringen. Vilka vi är, vad vi har för preferenser, vilket samhälle och i vilken tid vi lever påverkar även vår syn på landskapets bevarande eller utvecklande. Ofta beror synen på hur samhället prioriterar olika områden och därmed blir normgivande för hur miljö- och naturresursfrågor prioriteras. En del föredrar ett välklippt grönområde, medan andra hellre ser en naturlig vildvuxen sommaräng. Hur olika mentala landskap ter sig beror på vem du är, vilken grupp du tillhör, vilka kunskaper och intressen du har, samt vilken samhällsgrupp och tidsepok du lever i (Sandell 2005, s11-17).

Figur 2: Den ekostrategiska begreppsramens sätt att se på rekreationslandskapet.

Källa: Sandell, 2005

Den ekostrategiska begreppsramen tar sin utgångspunkt i två grundläggande strategiska val vad gäller människans förhållande till natur och landskap. Den vågräta axeln utgör en skala från mångbruk, det lokala landskapets försök att anpassa sina

aktiviteter till landskapet (så kallad territoriell anpassning), till att storskaligt dominera och specialisera landskapet (funktionell specialisering). Den lodräta axeln går mellan att aktivt utnyttja och förändra landskapet och att passivt vilja betrakta och njuta av det lokala landskapet (figur 2). Ur denna begreppsram kan fyra olika ekostrategier identifieras; museum, fabrik och hembygd för nyttjande eller avnjutande (Sandell 2005, s11-17).

Att betrakta landskapet som ett *museum* innebär inte bara att "frysa" eller bevara ett landskap så att inte bara kulturpåverkan kontrolleras utan också naturens ständiga förändringsprocesser. Strategin går ut på att särskilda landskapsvärden identifieras och skyddas genom mer eller mindre aktiva åtgärder. Att se landskapet som en *fabrik* innebär att intresset ligger i att aktivt förändra och bruka landskapet utifrån specialiserade syften. Landskapet blir en fabrik för produktion av dessa nyttigheter. Det mesta är tillåtet om de kan motiveras ekonomiskt. Karaktäristiskt för denna strategi, liksom för den ovan beskrivna, är inslagen av stora specialiserade organisationer för utbyte av kunskaper och resurser. *Hembygdens nyttjande* utgår från det lokala natur- och kulturlandskapets karaktärsdrag som något man kan och bör använda för en rad olika syften som ofta överlappar och kompletterar varandra. Genom att landskapet brukas så att resurserna kommer hembygden till gagn, exempelvis genom att utveckla turismen i området för att skapa arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt. Även *hembygdens avnjutande* har sin utgångspunkt i det lokala landskapet men vill använda landskapet utan att påverka eller förändra det överhuvudtaget. För många är detta en fråga om identitet, att identifiera sig med landskapet - hembygden. Önskan om att bevara landskapet kan medföra att aktiviteter som att jogga eller rasta hunden betraktas som ett problem och leda till krav på att en ekostrategi influerad av funktionspecialisering, antingen i riktning av fabriksperspektivet med särskilt anlagda motionslingor eller i riktning av det museala perspektivets krav på skyddsåtgärder (Sandell 2005, s11-17).

2.6 Kommunal översiktsplanering

Det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten. Detta kallas det kommunala planmonopolet. Plan- och bygglagen innehåller bestämmelser om hur planläggning i kommunen ska ske. Lagen syftar till att "...främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktig hållbar livsmiljö för människor i dagens samhälle och för kommande

generationer”. Genom att fysiska planer upprättas enligt PBL kan områden som är av betydelse för friluftslivet skyddas genom avvägningar och riktlinjer (Boverket 2011a).

Av översiktsplanen ska även framgå hur kommunen avser tillgodose de allmänna intressena som anges i miljöbalkens 2 kap, samt de riksintressen som redovisas i miljöbalkens 3 och 4 kap. Översiktsplaner är ett resultat av förhandlingar och diskussioner mellan ansvariga tjänstemän och politiker kring hur det framtida användandet av kommunens mark- och vatten ska se ut. I många kommuner deltar även representanter från bland annat näringslivet, folkrörelser och föreningar och det slutgiltiga planförslaget är en konsensus eller ett kompromissförslag. Samråd och utställningar genomförs för att få in synpunkter från berörda och allmänheten. Översiktsplanen är inte juridiskt bindande, utan istället vägledande vid beslut om hur mark- och vattenområden ska användas framöver (Boverket 2011a).

En fördjupning av översiktsplanen innebär en mer detaljerad redovisning av ställningstaganden inom ett geografiskt område. Fördjupningen säkerställer att översiktsplanen ska kunna fungera som tydlig vägledning inför ett efterföljande beslut om mark- och vattenanvändningen i kommunen. Tätorter och kustområden är exempel på områden som kan behandlas genom fördjupning (Boverket 2011b). Kommunen kan ändra sin översiktsplan genom ett tillägg till denna för att tillgodose ett allmänt intresse. Tillägget blir då kommuntäckande och kan användas för att peka ut områden lämpliga för exempelvis landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS) eller vindkraft (Boverket 2010).

2.7 Medborgaren i planprocessen

Medborgarinflytande, öppna processer och diskussion mellan berörda aktörer framhålls som viktiga demokratiska delar utifrån social hållbarhet och en kommunikativ planeringstradition. Att samråda med medborgarna om framtida planer syftar bland annat till att öka insynen i planförfarandet, skapa legitimitet i processen och förbättra beslutsunderlaget genom att inkludera information från innevånarna (Nyström 2003, s174-182).

Vid fysisk planering är det viktigt att inte bara se till de fysiska resurserna när markanvändningen fastslås. Som planerare bör man även ta ett ansvar inför medborgarna och vara lyhörd, samt införliva lokala kunskaper och sociala aspekter i planeringen.

Att ha en bristande eller inkonsekvent dialog med medborgarna, eller att exkludera vissa grupper av användare kan lätt skapa missnöje med planbeslutet. Om området som ska planläggas nyttjas för flera olika ändamål, exempelvis friluftsliv, är det viktigt att det finns, eller bereds möjlighet till, ett representativt urval av representanter för de olika intresseområdena med i planeringsprocessen. Om inte finns risk att de grupper som inte inbjudits att delta i planeringsprocessen anser sig missgynnade vilket kan föranleda en konflikt om användandet (Harshaw m.fl. 2006, s33-49).

Internationella och nationella erfarenheter har visat att det krävs en utveckling av styr-systemen för att medborgardialogen ska bli en naturlig del i styrprocesser och verksamhetsutveckling. Genom analys av vilka grupper som i dag engagerar sig aktivt i dialoger och vilka som faller bort kan metoder som möjliggör för fler att engagera sig utarbetas och gruppernas inflytande balanseras. Genom erfarenhet har det konstaterats att medborgarna i de allra flesta fall är intresserade av att delta i dialoger om de uppfattar frågan som angelägen. När ett nytt planprogram ska tas fram inkluderas ofta medborgarna sent i processen. Om den kunskap som genereras vid medborgardialogen ska bilda ett faktiskt underlag för beslut krävs att dialogen förs i ett tidigare skede av planprocessen. Det underlag som medborgardialogen utgör bör sedan hanteras som en del av den övriga informationsinsamlingen och tas med i det fortsatta arbetet (Langlet 2011, s9-20). John Friedmanns kartläggning av planeringstraditioner visar att förhållandet mellan kunskap och handling är centralt för att kunna förstå planeringens funktion (Nyström 2003, s87). Han påtalade vidare i flera av sina arbeten behovet av planering som en inlärningsprocess under vilken individerna lär sig samarbete, respekt och genererar gemensamma intressen (Khakee 2000, s25).

Behovet av att planlägga mark- och vatten är avhängigt vilka intressekonflikter som identifierats. I många fall står bevarandeintressen mot utvecklingsintressen och det enskilda intresset mot det allmänna. Hänsyn ska även tas till områden med betydelse för exempelvis friluftsliv (Nyström 2003, s162). De enskilda intressena finns inte specificerade utan de uppstår först när kommunens planläggning berör ett enskilt intresse (Boverket 2010c). Ett område kan också utses till riksintresse då det anses vara av nationell betydelse för exempelvis naturvård, kulturmiljövård eller friluftsliv. Ett riksintresse har företräde framför övriga allmänna intressen (Nyström 2003, s99).

3. METOD OCH MATERIAL

Nedan presenteras de metoder som använts under studien för att besvara frågeställningarna. Här diskuteras även valet av metod samt studiens reliabilitet och validiteten. Avslutningsvis presenteras de avgränsningar som tillämpats.

3.1 Metodval och datainsamling

Valet av metod och material bör anpassas efter undersökningens syfte och för att förmå svara på frågeställningarna. Till denna undersökning har därför en kvalitativ ansats valts, då undersökningens syfte var att ta reda på hur det rörliga friluftslivets intressen inkluderats i och tillgodosetts vid planeringen, hur friluftslivet brukar havsområdena samt vilka sociala värden som kan tillskrivas nyttjandet.

Studien grundar sig i en undersökning av ett urval av Umeå kommuns plandokument och samrådsredogörelser för de kustnära områdena. Plandokumentens syfte är att vara vägledande vid beslut om hur mark- och vattenområden ska användas och av samrådsredogörelserna framgår vilka synpunkter som framförts och av vem. Granskningen har inriktats på hur det rörliga friluftslivets intressen tillgodosetts vid planeringen av de kustnära områdena. Som ett komplement till den information som genererats genom planeringsdokumenten genomfördes intervjuer med företrädare för ett antal föreningar inom det rörliga friluftslivet. Intervjuerna syftade till att skapa en bild av hur föreningarna och deras medlemmar använder havsområdena, de sociala aspekterna av friluftslivet samt hur de såg på planeringen och vilka kunskaper de skulle kunna bidra med vid en planläggning av havsmiljön. Gemensamt för de valda intervjupersonerna var att de representerade föreningar som använder kust- och hav för sina aktiviteter. Nedan redogörs för hur granskningen av plandokumentet genomförts och därefter beskrivs intervjudelen mer ingående.

3.2 Granskning av plandokument

Studien inleddes med att en innehållsanalys genomfördes på ett urval av Umeå kommuns gällande plandokument (tabell 1). Innehållsanalys är en metod som används för att dela upp innehållet i ett dokument efter på förhand valda kategorier. Metoden kan användas för texter, skrifter, ljud och bild. Innehållsanalys innebär att texten bryts ner i mindre stycken. Relevanta kategorier för analys av materialet arbetas fram och texten

kodas i överensstämmelse med dessa. Genom att göra en innehållsanalys skapas en överblick av vad textens har för avsikt att förmedla, vad den beskriver som prioriterat och betydelsefullt samt hur idéerna hänger samman. En svaghet med innehållsanalysen ligger i att den lyfter ut textens beståndsdelar och betydelse från det ursprungliga sammanhanget, vilket kan göra det svårt att uppfatta textens underförstådda meningar (Denscombe 2009, s307-309).

Tabell 1: Översikt över de granskade plandokumenterna.

Dokumentnamn	Typ av dokument	Från årtal	Antal sidor	Sidor som materialet hämtats från
Översiktsplan Umeå kommun - 98	Översiktsplan	1998	179	15, 18, 68-68, 72-73, 84-85, 120, 126, 131, 133, 156-157
Fördjupning för kusten	Fördjupning	2012	114	8-10, 13, 15, 20-21, 23-24, 27-28, 34-36, 39-40, 46, 66, 72, 97, 104-105
Fördjupning för kusten	Samrådsredogörelse	2012	28	18
Strandskydd i Umeåregionen	Tillägg	2012	96	9, 14-15, 19, 20, 22, 70-72, 88
Strandskydd i Umeåregionen	Samrådsredogörelse	2012	30	21
Vindkraft i Umeåregionen	Tillägg	2010	100	13, 14, 16, 81

I ett inledande skede lästes dokumenten igenom i sin helhet för att skapa en överblick för innehållet. I de fall planerna omfattade fler kommuner än Umeå, lästes främst de delar som berörde Umeå kommun. Genom läsningen markerades alla stycken som behandlade friluftsliv, rekreation, kust eller hav. Styckena lyftes ur huvudtexten och samlades i ett nytt dokument. De försågs med sidnummer och namnet på dokumentet de tagits ur för att kunna hållas åtskilda. Vilka dokument och sidor som analyserades framgår av tabell 1. Materialet kategoriserades sedan efter aktivitet för att se vilka kustnära friluftaktiviteter som omnämndes och i vilken omfattning.

3.3 Kvalitativa intervjuer

Intervjuer är en metod som lämpar sig väl när forskaren behöver få insikt i frågor som rör personens åsikter, uppfattning, känslor och erfarenheter. Intervjuer innebär att information inhämtas från ett, i de flesta fall, begränsat antal personer. I denna uppsats har semistrukturerade intervjuer använts som metod. Semistrukturerade intervjuer innebär att man utgår från ett antal förutbestämda teman och frågor. Under intervju-tillfällena intas ett flexibelt förhållningssätt beträffande ordningsföljden på dessa, för att informanterna ska beredas möjlighet att fritt utveckla sina tankar och synpunkter kring de olika frågorna (Denscombe 2009, s232-235). Inför intervjuerna förbereddes en intervjuguide (se bilaga 1) som under intervjutillfällena användes för att säkerställa att de frågor och teman som ställts upp besvarades. Frågor och teman till intervjuguiden arbetades fram utifrån den information som plandokumentet och litteraturgenomgången genererat i syfte att ge information så att frågeställningarna kunde besvaras. Efter en första testintervju reviderades frågorna något för att hitta en nivå som bättre överensstämde med de tilltänkta intervjupersonernas förväntade förkunskaper i ämnet.

Intervjuernas syfte var i detta fall tvådelat. Dels förelåg ett intresse av intervjupersonerna som representanter för sina föreningar, dels som utövare av aktiviteten. Intervjuerna spelades in och transkriberades därefter. Detta förfaringssätt valdes av två anledningar; att möjliggöra för intervjuaren att kunna hålla fokus på intervjupersonen, samt för att säkerställa att ingen viktig information gick förlorad. Personerna valdes ut med hjälp av subjektivt urval vilket innebär att de utsågs för att det var sannolikt att just dessa personer kunde tänkas bidra med information som var relevant för ämnet (Denscombe 2009, s37).

Inför intervjuerna genomfördes ett antal sökningar på internet för att hitta lämpliga föreningar. Urvalet av vilka föreningar som kontaktades gjordes utifrån den information som fanns tillgänglig på föreningarnas hemsida, exempelvis prioriterades föreningar som låg kustnära. Med hjälp av föreningarnas hemsidor kunde nyckelpersoner som exempelvis ordförande och aktivitetsansvariga kontaktas. I något fall förmedlades kontakten via ett kansli. De personer som intervjuades var aktiva inom föreningar som ägnar sig åt friluftsliv till havs. I hälften av fallen bestod intervjupersonerna av styrelsemedlemmar och i resterande fall av aktiva medlemmar där kontakt förmedlats

via kansli eller ordförande. Totalt kontaktades ett tiotal personer och av dessa tackade fyra nej av olika anledningar. Intervjuer genomfördes med sex personer; två representanter för båtlivet, och en vardera från sportfiske, paddling, skridsko och skoterföreningen (tabell 2). Intervjuerna genomfördes som telefonintervjuer då tiden för arbetet varit begränsad och det var svårt att få till stånd personliga möten. Att genomföra intervjuerna via telefon kan vara fördelaktigt då det kan upplevas som mindre privat och därmed underlätta för intervjupersonen att öppna upp sig. Nackdelen är att det personliga mötet går förlorat. Innan intervjun informerades intervjupersonerna om syftet med intervjun, hur materialet skulle komma att användas samt att samtalet skulle spelas in.

Intervjuerna varade mellan 20 och 35 minuter. Skillnaden i tidsåtgång kommer sig av intervjupersonernas förmåga att utveckla sitt resonemang. I de flesta fall framstod de intervjuade som både engagerade och intresserade. Varje intervju avslutades med att personen tillfrågades om denne hade något mer att tillägga, för att erbjuda möjlighet att ta upp något denne tyckte var av betydelse. De erbjöds också att läsa det transkriberade materialet för att säkerställa att den information de gett inte hade miss-tolkats.

Tabell 2: Översikt över de intervjuade personerna.

Intervjuperson	Kön	Förening	Ungefärlig ålder	Ungefärligt antal aktiva år	Medlemmar
Intervjuperson 1	Man	Båt	45	40	260
Intervjuperson 2	Man	Båt	65	50	350
Intervjuperson 3	Man	Paddling	40	40	150
Intervjuperson 4	Man	Fiske	55	50	500
Intervjuperson 5	Kvinna	Skridsko	30	5	i.u
Intervjuperson 6	Man	Skoter	40	30	50

Intervjuerna transkriberades så snart som möjligt efter intervjutillfället. Under transkriberingen reducerades data som inte var relevant för att besvara frågeställningarna bort. Efter att intervjuerna transkriberats genomfördes en tematisk analys av materialet. Genom att läsa igenom materialet nogga identifierades och markerades nyckelord. Materialet grupperades efter fyra teman; planering, samråd, nyttjande och sociala

aspekter genom att citat klipptes ur från respektive intervju och placerades in under respektive tema. Materialet sammanfattades dels med egna ord, dels med citat ur intervjuerna. Det insamlade intervjumaterialet innehåller ingen känslig information men har ändå förvarats på en lösenordsskyddad dator som ingen annan än intervjuaren har tillgång till.

3.4 Validitet och reliabilitet

Denna studie har genomförts som en pilotstudie inom ett avgränsat geografiskt område med ett begränsat antal intervjupersoner. Materialet begränsas också till en viss del av det låga antalet intervjuer. Studien är således att betrakta som lokal och kan därmed inte tolkas som generellt gällande. Syftet har snarare varit att ta reda på hur friluftslivet nyttjar havet, vilket socialt värde detta genererar och vad de skulle kunna bidra med vid en kommande havsplanering. Ambitionen har heller inte varit att generalisera utifrån resultaten, utan snarare att söka skapa en modell för hur en kartläggning av det rörliga friluftslivets brukande av havsområdena skulle kunna gå till. Detta kan dock skilja en del beroende på var de är belägna. Det är inte osannolikt att resultatet blivit annorlunda om undersökningen genomförts i exempelvis Malmö eller Stockholm där konkurrensen om havsområdena är större till följd av högre befolkningstäthet samt en mer omfattande färjetrafik och yrkesfiske. Inte heller kan det bortses från att intervjupersonerna i undersökningen påverkat resultatet. Deras personliga erfarenheter, tyckande och sociala bakgrund är faktorer som antagligen påverkat hur de svarat vid intervjuerna. Till exempel var majoriteten av de intervjuade personerna män i medelåldern, vilket innebär att svaren möjligen sett annorlunda ut om de intervjuade varit kvinnor eller i en annan ålder. Antalet intervjuer kan också ha betydelse för resultatet. Om fler intervjuer genomförts skulle materialet haft en större variation vilket kunnat medföra en bredare och mer omfattande analys.

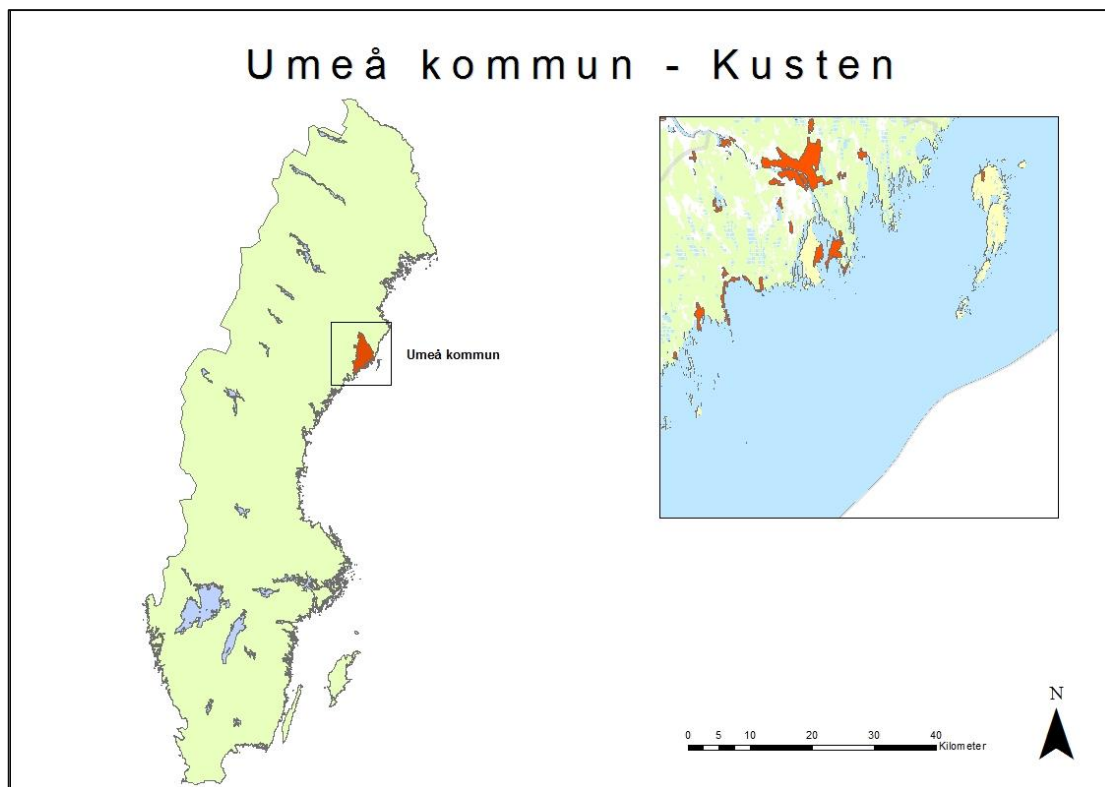
Under arbetets gång har jag som genomförare försökt förhålla mig så neutral som möjligt för att inte påverka undersökningens slutliga resultat. Det ligger alltid en fara i att förförståelse för ämnet och förväntningar omedvetet präglat tolkningen av materialet och i och med detta kan komma att inverka på resultatet.

3.5 Avgränsningar

Friluftsliv är ett vitt begrepp som omfattar en rad olika aktiviteter och intresseområden. Då detta arbete utförts under en åtta veckor lång period har det avgränsats till att endast omfatta det rörliga friluftslivet som sker inom en förening. Ett annat kriterium var att aktiviteten skulle utföras på öppet hav. Det finns ett antal olika föreningar som ägnar sig åt friluftsliv till havs. Undersökningen begränsades därför till att omfatta följande aktiviteter;

- Motorbåtar, segelbåtar och kanoter/havskajaker
- Snöskoter
- Sportfiske
- Långfärds-kridskor

Att just dessa aktiviteter kom att ingå i undersökningen berodde på ett bekvämlighetsurval. I de föreningar som valdes ut var det relativt lätt att etablera kontakt med aktiva medlemmar för intervjuer. Det geografiska undersökningsområdet omfattade havet utanför Umeå kommuns kust, se figur 3.

Figur 3: Karta över Umeå kommun och dess kuststräcka.

4. OMRÅDESBESKRIVNING

Avsnittet ger en kort beskrivning av Umeå kommuns geografiska läge och förutsättningar.

Umeå är en kommun belägen i Västerbotten i norra Sverige. Umeå är en kommun i utveckling och har de senaste åren haft en stadig befolkningsutveckling. I dagsläget har kommunen 117 500 innevånare med en målsättning att år 2020 hysa 200 000 innevånare (Umeå kommun 2013). I takt med den ökade befolkningstillväxten har den 35 mil långa kuststräckan inom Umeå kommun genomgått förändringar till följd av ökad exploatering av bebyggelse genom i huvudsak fritidshus men även peremanentboende. Med stadens utveckling är kusten en av de faktorer som skapar attraktionskraft för kommunens innevånare och besökare. Kusten attraherar inte bara boende utan hit söker sig stadens innevånare för att bada, fiska, fågelskåda, åka båt, motionera eller bara njuta av den obrutna horisontlinjen (Umeå kommun 2012a).

Kustlinjen utmed Umeå kommun är flack och flikig och varje år tillkommer flera hektar ny mark till följd av landhöjning. Detta - i kombination med Kvarkens brackvattenförhållanden - skapar skyddsvärda naturmiljöer för många djur och växter som lever i havet (Umeå kommun 2012a).

5. FRILUFTSLIVET I PLANPROCESSEN

I detta avsnitt redovisas resultatet av studiens empiriska material. Till att börja med kommer resultaten av granskningen av Umeå kommuns plandokument att redovisas. Detta följs upp med resultatet som genererades genom de intervjuer som genomfördes med sex personer som är aktiva inom det rörliga friluftslivet.

5.1 Planeringens relation till det rörliga friluftslivet

5.1.1 Hur väl tillgodoses det rörliga friluftslivets intressen?

I Umeå kommuns översiktsplan ÖPL-98 framgår kommunens intentioner för hur mark- och vatten i kommunen ska brukas och bevaras. I dokumentet står att riksintressen ska skyddas, avgränsas och säkerställas antingen med hjälp av översiktsplanen eller med hjälp av annat planeringsdokument, exempelvis en fördjupning eller ett tillägg (Umeå kommun 1998, s17). I planen pekar Umeå kommun ut två områden som riksintresse för friluftslivet. Det ena är Vindelälven där en kort sträcka av älven ligger innanför kommungränsen samt Holmöarna, en ögrupp belägen ett par mil norr om Umeå centrum (Umeå kommun 1998, s131). Områden kan även klassas som naturvårdsområde för friluftsliv och naturvård. Ett sådant område är Norrbyskär där skärgården anses vara av regionalt intresse för friluftslivet, samt erbjuder båthamn och övernattningsmöjligheter (Umeå kommun 1998, s133).

I kommunens översiktsplan anges att målet för kultur och fritid är att erbjuda kommunens invånare en mångsidig och varierande livsmiljö som tillgodoser breda intressen och behov och man klargör att en eventuell utveckling av fritidshusområden ska ske med hänsyn till det rörliga friluftslivet och naturvårdsintressena (Umeå kommun 1998, s13-15). Detta förhållningssätt till hur friluftslivet betraktas visade sig även vara rådande i *Strandskydd för Umeåregionen*. I den mån det rörliga kustnära friluftslivet omnämndes så är det i de allra flesta fall i samband med fritidshusutveckling eller annan exploatering. I dokumentet skriver man att;

”Fritidsbebyggelse bör betraktas positivt. Den får samtidigt inte inverka hindrande för det rörliga friluftslivet eller påtagliga naturvårdsintressen.” (Umeåregionen 2012a, 21)

Strandskydd för Umeåregionen är ett tillägg till översiktsplanerna för Umeåregionens kommuner; Bjurholm, Vännäs, Vindelns, Nordmalings, Robertsfors och Umeå. Tillägget ska ge en bild av hur kommunerna har för avsikt att använda vattendrag och strandområden i framtiden och därmed skapa ett mer ändamålsenligt strandskydd samt ett långsiktigt och hållbart skydd av strand- och vattenområden utan att värden för natur- och friluftsliv går förlorade. Tillägget ska ange vilka områden som pekas ut för LIS, dvs landsbygdsutveckling i strandnära lägen (Umeåregionen 2012a, s5).

Dokumentet *Vindkraft för Umeåregionen* har tagits fram för att underlätta för kommuner, myndigheter, exploatörer och andra berörda vid prövningar av anläggning vindkraftparker i regionen. Även detta är ett tematiskt tillägg till översiktsplanerna för de kommuner som ingår i Umeåregionen. I plandokumentet skriver man att en etablering av vindkraft bör ske så att rekreation och friluftsvärden tillvaratas, och att de vid behov kompenserar för intrång (Umeåregionen 2010, s13). Hur denna kompensation ska gå till eller ser ut framgår dock inte. Vidare konstaterar man också att i områden som tidigare bestått av relativt orörd natur kan en etablering av vindkraft upplevas som störande och området därmed förlora sin attraktionskraft. Man fastslår även att en exploatering kan medföra att området blir mer lättillgängligt för friluftslivet då nya vägar ökar framkomligheten (Umeåregionen 2010, s81).

Fördjupning för kusten är det planprogram som har den mest omfattande dokumentationen vad gäller det rörliga friluftslivet. Dokumentet behandlar kustområdet inom Umeå kommun, med undantag för ögrupperna Holmöarna och Norrbyskär, samt tätorterna Holmsund, Obbola och Täfteå. För dessa ska separata planer upprättas. Kustområdena erbjuder en mängd aktiviteter som lockar till sig människor. Här kan man bada, fiska, åka skidor, köra snöskoter, fågelskåda, åka båt eller bara njuta av havet. Kusten är en populär och attraktiv miljö som värdesätts högt av både för boende och för friluftslivsutövare för vyerna av en obruten horisont (Umeå kommun 2012a, s8-15). Kommunen skriver att;

”Planens övergripande mål är att lyfta fram långsiktigt hållbara utvecklingsmöjligheter för boende, näringsverksamhet och friluftsliv i samklang med bevarande av natur och kulturvärden utmed kusten. Även om kuststräckan utmed många avsnitt är starkt präglad av bebyggelse är det kommunens uppfattning att Umeås mer

än 30 mil långa kust har förutsättningar för både de som vill bo vid kusten och de som vill njuta av den vid besök på sin fritid.” (Umeå kommun 2012a, s9)

Under planarbetet med den nya kustplanen, *Fördjupning för kusten*, har dialog förts med olika parter med intressen längs med kusten som exempelvis Umeå marina forskningscentrum, Umeå Motorbåtsällskap, Umeå Turistbyrå, samhällsbyggnadskontoret och Umeå hamn. Dialog har även förts med kommundelsnämnderna i Sävar, Hörnefors och Holmsund (Umeå kommun 2012a, s13). I planen finns en relativt omfattande beskrivning av fritidsbåthamnar och naturhamnar och man skriver även att;

”Kusten nyttjas i huvudsak av båtägare och boende medan det i stort sett inte finns någon båtturism att tala om. En båtturistled finns föreslagen från centrala Umeå via Västerfjärden, Tarv, Bredskär och tillbaka till Umeå.” (Umeå kommun 2012a, s20)

Att fortsätta utveckla farleder, båthamnar och målpunkter för båtlivet beskrivs av kommunen som angeläget i plandokumentet. Umeå motorbåtsällskap sköter om naturhamnar och prickar ut en del farleder för fritidsbåtar. Det finns även en strävan att anlägga gemensamhetsanläggningar för småbåtshamnar, samt öka tillgängligheten för allmänheten. Trots att det inom planområdet finns ett trettiotal fritidsbåthamnar och naturhamnar råder brist på platser i fritidsbåthamnarna. I kustplanen klargörs även att vattenskoterförordningen (1993:1053) gäller för framförande av vattenskotter i kustområdet (Umeå kommun 2012a, s21-23). Förordningen innebär att vattenskottrar får framföras i farleder och i områden utpekade av länsstyrelsen. Längs med Umeås kust får vattenskottrar, förutom utmed farleder, framföras i anslutning till Patholmsvikens småbåtshamn i Holmsund samt vid Hamnskärs småbåtshamn i Hörnefors (Länsstyrelsen Västerbotten 2012).

Flera områden utmed kusten pekas i kustplanen ut som attraktiva för friluftslivet. En populär aktivitet att ägna sig åt är sportfiske. Umeå kommun anger Skeppsviks skärgård, Holmöarna, Holmsund och Obbola som populära fiskevatten. Paddla kan man ägna sig åt vid Holmön, Täftefjärden, Holmsund, Obbola och Norrbyskär. På dessa platser erbjuds även uthyrning av kanoter och kajaker. Längs efter Norrmjöle och Sör-

mjöle finns områden som lämpar sig väl för aktiviteter som surfing. Under vinterhalvåret kan Skeppsviks och Bjurens naturreservat besökas med skidor, skridskor eller spark (Umeå kommun 2012a, s104-105).

Att båtlivet beretts så stort utrymme i planen kan tolkas som en effekt av att den dialog som skapats mellan Umeå Motorbåtssällskap och Umeå kommun gett avtryck i plandokumentet. Det kan också vara en följd av det faktum att båtlivet är den i särklass vanligaste friluftaktiviteten som bedrivs till havs.

För två av planerna; *Strandskydd i Umeåregionen* och *Fördjupning för kusten* har även *samrådsredogörelserna* granskats. Av dessa framgår att endast två föreningar inkommit med synpunkter, en under vardera samrådsperioden. I båda fallen rör det sig om båtklubbar. Hörnefors båtklubb påpekar att utifall att det blir aktuellt att bygga en bro mellan Sandskär och Rönnskär är det viktigt att höjden är minst fyra meter för att den inte ska utgöra ett hinder för de fritidsbåtar som nyttjar farleden som går där. De anser även att sundet bör muddras och breddas. Kommunen skriver att riktlinjerna ska kompletteras med en skrivning att bron inte bör utgöra ett hinder för mindre fritidsbåtar som färdas genom sundet (Umeåregionen 2012b, s21). I det andra fallet kommer synpunkterna från Klössand båtklubb som ställer sig positiva till att en båt-anläggning anläggs vid Vörteviken och påpekar att den bör vara dimensionerad för att tillgodose golfbyns behov (Umeå kommun 2012b, s18). Att endast två synpunkter inkommit kan varken ses som positivt eller negativt då det inte säger något om utifall föreningslivet tagit del av eller engagerat sig i utställningar och samråd.

5.2 Betydelsen av friluftslivet och friluftslivets betydelse i planeringen

5.2.1 Friluftslivets sociala värde

Havsområdena utanför Umeå kommuns kustland är populära ur rekreationssynpunkt. Många föreningar bedriver verksamhet längs med kuststräckan och ett flertal privatpersoner använder områdena för rekreation i olika former och av olika anledningar. När intervjupersonerna fick frågan om vilka värden de ansåg förknippade med den friluftaktivitet de ägnade sig åt så var avkoppling, gemenskap och naturupplevelse återkommande svar;

”Det är bra för själen att vistas vid havet... man blir lugn om man är stressad och det hjälper till att ladda batterierna så man orkar med vardagslunken.”
(Intervjuperson 4)

”Det är en livsstil, man träffas, umgås, planerar... Jag är inflyttad i staden och jag har alla mina vänner här i föreningen, den är mitt liv.” (Intervjuperson 1)

På följdfrågan om hur friluftslivet tillgodosågs under vinterhalvåret fortsätter personen;

”Då umgås vi också, drömmer om sommaren, hur det ska bli och var vi ska åka. Skillnaden är att då träffas vi ofta hemma hos någon”. (Intervjuperson 1)

Att förklara betydelsen av vilka sociala värden som uppnås genom exempelvis friluftsliv till havs är inte helt lätt. Subjektiva värden skapas av individen och grundar sig i dennes uppfattning i värdefrågor. Värdet kan också vara relativt, vilket betyder att det växlar mellan individ och situation. Samtliga intervjupersoner var rörande överens om att det finns stora och betydelsefulla sociala värden i och i anslutning till det egna intresseområdet. De sociala aspekterna var inte bundna till den fysiska aktiviteten utan var ett värde som uppstod, och som de kunde ta med sig i vardagen som en källa till glädje och energi. Tydligt var också att under den period, sommar som vinter, som aktiviteten inte kunde utövas kvarstod för många ett positivt värde. Genom föreningen skapas ett socialt kontaktnät. Många umgås även under den del av året som aktiviteten inte kunde utövas fast då under andra former.

För samtliga aktiviteter hörde det till ovanligheten att man utövade intresset helt ensam. Oftast hade man sällskap med en vän, familjen eller att man gav sig ut som grupp och i många fall mötte man även upp andra utövare under turen. Även i de fall man valde att ge sig ut ensam så skedde det ofta i en form av gemenskap i alla fall. Detta genom att man sökte sig till samma ställe som andra utövare men utförde aktiviteten själv och i tysthet. Även detta ska ses som en form av tyst samvaro och outtalad gemenskap kring ett delat intresse.

5.2.2 En tur på havet – när var hur?

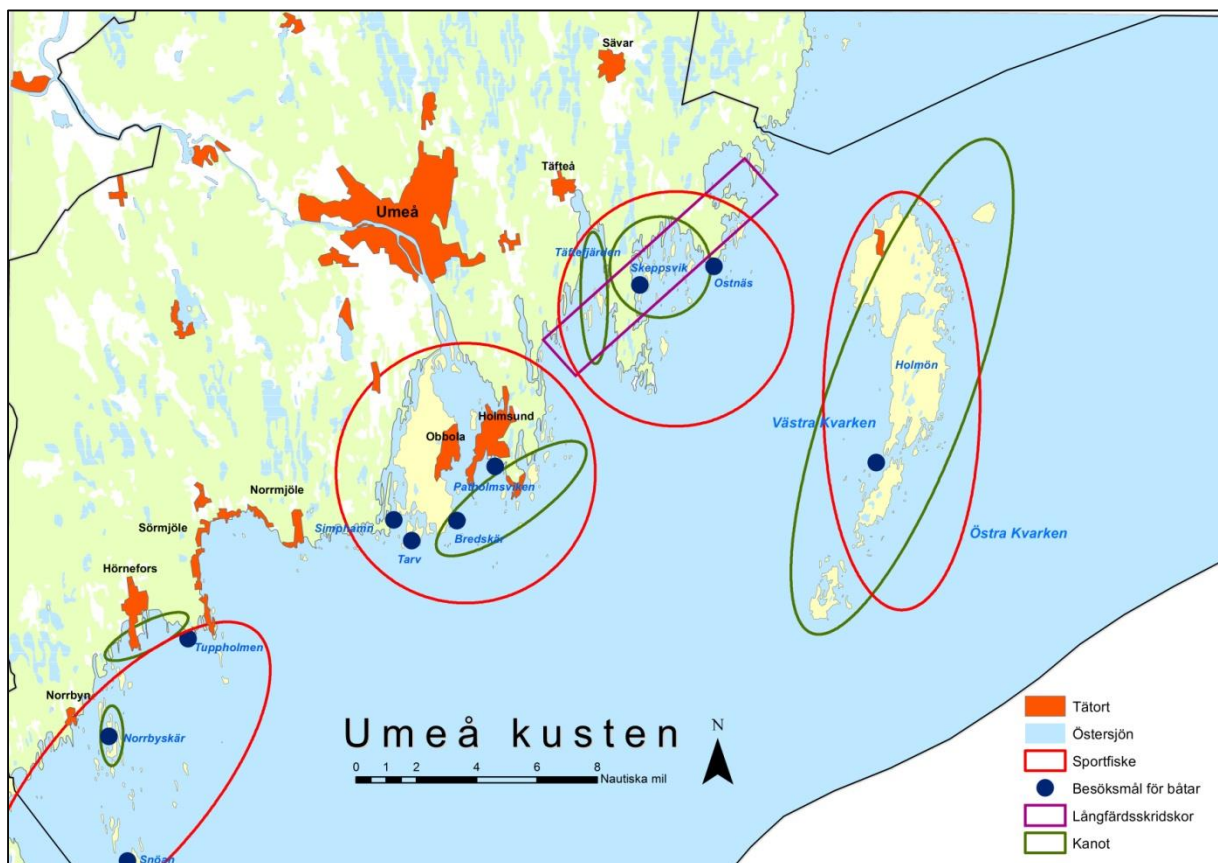
När, var och hur ofta man tar sig ut på havet beror på tid, säsong och väder. Flertalet havsaktiviteter är kopplade antingen till sommar- eller vinterhalvåret. Av de friluftaktiviteter som ingått i är det endast fiske som kan bedrivas året runt ute i havet, om än i olika form. För de som ägnade sig åt paddling fanns en viss möjlighet att öva inomhus i Storsjöhallen i Holmsund under vintern. I de fall intervjupersonerna sysslade med en sommaraktivitet uppgav de att de, beroende på väder, åkte ut i princip varje helg eftersom säsongen är så kort. Under semestern blir det ofta en eller ett par längre turer, vanligtvis söderut. Höga kusten pekades ut som ett attraktivt besöksmål av såväl båtfolk som paddlare. Kommunen i Örnsköldsvik har, enligt ett par av intervjupersonerna, lagt stor energi på att göra skärgården tillgänglig och attraktiv för besökare. Var vädret vackert, speciellt på försommaren, kan det bli en tur på havet på vardagskvällarna också. Här skiljer det sig också åt beroende på hur aktiv man är i sitt intresse;

”Den aktiva kategorin är ute flera gånger i veckan, ja den mesta lediga tiden under sommarsäsongen. Den är ju så kort! Sen finns det ju de också som bara är ut en eller ett par gånger per säsong.” (Intervjuperson 3)

För fiskeklubben finns ett stort värde i havspimpling under vårvintern. Kustvikarna utanför Holmsund, Obbola och Skeppsvik är populära. Ofta tar man med sig hela familjen på skotern och åker ut på en dagsutflykt. Fisket är i dessa fall av underordnad betydelse, samvaron och gemenskapen är det som prioriterades. Likaså framhöll intervjupersonen från skoterföreningen vårvinterns skoterturer på isen som i första hand en aktivitet präglad av umgänge och gemenskap. Skoterturerna förlades oftast till förhållandevis kustnära lägen då det inte finns utmärkta leder längre ut. Dessutom är ofta isläget förrädiskt på sina ställen längre ut till havs och vinden packar ofta ihop is och snö till en ojämn yta som inte är behaglig att köra skoter på.

Av intervjuerna framkom att samtliga föreningar hade speciella platser dit de åkte för att träffa andra medlemmar. I vissa fall rörde det sig om inofficiella mötesplatser som föreningarnas medlemmar var väl förtrogna med men som inte finns utmärkta på kartor. Vilka platser som är knutpunkter beror på aktivitet och vilka behov de olika föreningarna har. Säsongen för långfärds-kridskor är extremt kort och där är man ofta beroende av grunda vatten i relativt strandnära, skyddade lägen som snabbt fryser till

innan snön lägger sig. Exempelvis pekades Tavelfjärden, Skeppsvik och Ostrnäs ut som några av de bättre ställena för långfärdsskridskor och det är dit de flesta beger sig för att åka. För de som ägnar sig åt båtliv är problemet omvänt och problemet att många ställen utmed Umeås kust är grunda och därmed svåra att besöka med båt. Norrbyskär, Holmön och Simphamn pekades ut som viktiga mötesplatser. Både Holmön och Norrbyskär är öar belägna på öppet hav utanför Umeås kust. När möjlighet gavs, exempelvis på semestern eller vid längre ledigheter, uppgavs Höga Kusten som ett vanligt besöksmål. Höga Kusten attraherar även de som ägnar sig åt paddling till havs, men vanligare var att man paddlade utanför Täfteå kring Täftefjärden och Laxögern eller i Ljumviken i Holmsund. Populariteten hos dessa ställen ligger i att de är lättillgängliga och erbjuder en varierad paddling. Sammantaget kan man konstatera att en stor del av Umeå kommuns kuststräcka nyttjas av det rörliga friluftslivet (figur 4).

Figur 4: Kartan visar de områden som pekats ut av intervjupersonerna som populära att nyttja.

5.2.3 Intressekonflikter till havs

Marina direktivet och den fysiska planeringen som följer med den syftar till att skydda marina vatten och förebygga att konflikter uppstår mellan konkurrerande intressen. När intervjupersonerna fick frågan om de upplevt att det fanns några intressekonflikter till havs svarade de i ett inledande skede att så var inte fallet men efter en stunds eftertanke säger en av intervjupersonerna att;

”Jo men inte värre än att de kan vara lite motsättningar i mentalitet mellan motorbåtsfolket och andra. Ja, de lever ju om och så där... Här uppe har jag inte varit med om att det varit några riktiga konflikter. Det finns gott om plats för alla än så länge i de här breddgraderna. Vi ryms, det finns gott om plats. På andra ställen i landet är det mer konkurrens om platserna.” (Intervjuperson 2)

Även inom paddlingen har det hänt att konflikter förekommit där fritidshusägare tyckt att de som paddlat kommit för nära ”deras” strand. Men det vanligaste problemet man upplever är bristen på tillgänglighet till strandområden för isättning och upptagning av kajaker. Momentet kräver parkering för bilar och annat vilket kan ge upphov till diskussioner med fritidshus- och markägare. En av de intervjuade berättar att det förekommit en del konflikter mellan yrkesfiskare och fritidsfiskare kring Holmsund och Obbola. Att yrkesfiskarna ansett att fritidsfiskarna fiskade för stora kvantiteter och inte bara för husbehov.

”Det har ju hänt att det förekommit en del irritation mellan de som trollar efter fisk utanför Holmsund och Obbola och yrkesfiskarna i trakten. De som var ute och trollade sålde fisken men det har blivit förbjudet nu. Man får bara fiska för husbehov så att säga. Så jag vet inte, men jag tror det har blivit bättre.” (Intervjuperson 4)

Vattenskottrarnas framfart är något som i stort sett samtliga intervjupersoner efter en stunds betänketid angav som irritationsmoment och potentiell källa till konflikter;

”Vattenskottrar är något som kommit på senare år och far omkring överallt och låter och så. Värst är det ju för miljön och naturen. De får ju inte köra överallt men vad jag kan se så gör de ju det i alla fall nu. Det är inte bra för havsbotten om man kör

nära land och det är grunt och så. Det finns många grunda vatten här så det tror jag kommer att visa sig vara ett stort problem.” (Intervjuperson 4)

De konflikter som kom fram under intervjuerna har inte varit av någon allvarligare karaktär även om det finns vissa meningsskiljaktigheter kring nyttjandet av havet längs Umeås kust i dagsläget.

5.2.4 Vad kan friluftslivet tillföra planeringen?

I dagsläget finns en tydlig politisk ambition på nationell nivå att utveckla friluftslivet (Regeringen 2012, s.3-8) och redan i början på 2000-talet fastslogs att friluftslivet bör ges ett större inflytande vid planeringen av mark och vatten (Regeringen 2001, s.74-75). När intervjupersonerna tillfrågades på vilket sätt de ansåg att deras kunskap skulle kunna bidra till en planering av haven var det i första hand genom att lyssna på vad föreningarna hade för behov. En av de intervjuade uttrycker att;

”Det är svårt att säga vad vi skulle kunna skjuta till, men om de började med att fråga oss när det gäller sådant vi har erfarenhet av först, istället för att fatta beslut om saker som ändå inte blir bra.” (Intervjuperson 2)

Flera av intervjupersonerna hade liknande åsikter. Många nya lagar och direktiv kring kustzonen och vattnet som tillkommit under senare år betraktas som snåriga och svåra att ta till sig. En person uttrycker att;

”Det har kommit så mycket lagar och regler på sistone att det i princip är omöjligt att äga en båt och vistas på havet utan att bryta mot någon regel.” (Intervjuperson 1)

Flera av de intervjuade uttryckte att det i föreningarna fanns många idéer och förslag till hur saker och ting skulle kunna förbättras för att utveckla friluftslivet;

”Vi vet var kanottillgängliga rastplatser kan etableras och vi vet var det inte är så klokt att paddla. Omvänt kan vi informera våra medlemmar var det av natur- eller miljöhänsyn inte är så lämpligt att paddla, exempelvis i fågelskyddsområden och vattendrag smittad med kräftpest. Men då måste vi i vår tur få information tidigt.” (Intervjuperson 3)

Flera av de intervjuade uttryckte att det fanns ett behov av att utveckla rastplatser och toaletter i skärgården. Man var också villiga att själva bidra med ideellt arbete för att exempelvis förbättra tillgängligheten ute på öarna. Det framkom även en del frustration över att kommunen inte lyssnade på de aktiva i föreningslivet;

”Vi uppfattar det inte som att kommunen överhuvudtaget är intresserad för fem öre av paddling i våra trakter. Vi har kommit med förslag och ingen har lyssnat. Det är liksom bara jaja...” (Intervjuperson 3)

”Ett exempel är hur man talar om att ha avloppstömningstation här inne på Ön i centrum. Jag menar det går ju inte ens komma dit med segelbåt och det finns ju ännu fler sådana exempel. De borde samråda om både var och hur saker ska vara utformat för att det ska fungera bra och vara intressant och så.” (Intervjuperson 2)

Även ytterligare en intervjuperson tog spontant upp problemet med latrintömningen och även han hade starka åsikter om hur beslutet fattats, och drivits igenom;

”Utan någon sorts förankring i verkligheten om hur det skulle kunna fungera rent praktiskt.” (Intervjuperson 1)

Det tycks som om det i de flesta fall finns ett starkt incitament hos föreningarna att engagera sig i specifika frågor och bidra med kunskap om de tillfrågas. Detta till trots var det endast ett fåtal som deltagit i någon form av samråd eller annan dialog, när det gällde planprocesser som berörde föreningen eller annat. En av intervjupersonerna rannsakar sitt egna engagemang och konstaterar att föreningen kanske borde vara bättre på att själva engagera sig. I ett annat fall framkommer det att det har förekommit att föreningen bjudits in för att delta i samråd men att samrådet inträffat mitt i vintern och då inte känts så aktuellt. Alla var heller inte medvetna om hur planprocessen gick till eller hur samråd utlystes.

6. AVSLUTANDE DISKUSSION

I detta kapitel analyseras och diskuteras studiens resultat utifrån de fyra frågeställningarna som presenterades i syftet. Analysen grundar sig i litteraturgenomgångens teoretiska ramverk som kopplas till resultatet av den empiriska undersökningen.

6.1 Hur tillgodoses friluftslivets behov i plandokumentet?

I de plandokument som granskats över Umeå kommun finns påfallande lite dokumentation om hur hänsyn ska tas till det rörliga friluftslivet. Fredman m.fl. (2013) och Khakee (2000) skriver att politiskt rådande ideal kan prägla vad som prioriteras och inte, av kommunerna i plandokumentet. Detta skulle kunna ses som en bakomliggande orsak till att Umeå kommun inkluderar det rörliga friluftslivet i så liten omfattning i sin översiktsplan. Den kommunövergripande översiktsplanen är från 1998 och har således många år på nacken. I den politik som förs idag är friluftslivet en viktig politisk fråga (Fredman m.fl. 2013 & Regeringen 2012). Å andra sidan har de nyare plandokumentet, gällande Umeå kommun, inte heller uppvisat något större intresse för det rörliga friluftslivet utan det har reducerats till att vara något som ska tas hänsyn till vid exploatering av mark eller som ska skyddas och bevaras i form av riksintresse eller naturvårdsområde.

Ett av de granskade dokumenten, "Fördjupning för kusten", särskiljer sig från de övriga plandokumentet genom att uppmärksamma båtlivet som friluftsintrasse i relativt stor omfattning. I denna fördjupning av översiktsplanen har dialog etablerats med Umeå Motorbåtsällskap vilket kan antas ha bidragit till att de beretts relativt stort utrymme i planeringen. En annan tänkbar bidragande faktor är det faktum att båtlivet har en förhållandevis stor andel utövare (SCB 2012) i förhållande till många andra aktiviteter till havs. Det kan också vara en effekt utav att båtlivet har en bättre organiserad verksamhet än många av de mindre föreningarna. Att planeringen inte tillvaratar friluftslivets intressen i större utsträckning stämmer väl överens med vad Petersson-Forsberg (2012) tidigare konstaterat. Detta är således ingenting unikt för Umeå kommun utan ett förhållningssätt som delas med många andra kommuner. Friluftslivet är i de allra flesta fall inget som ges någon omfattande plats i kommunernas plandokument.

6.2 Friluftslivets sociala värden

Att friluftslivet till havs genererar sociala värden som bidrar till människors mentala och sociala välbefinnande står klart. Ett socialt välbefinnande är positivt för den sociala hållbarheten i samhället och ligger helt i linje med de mål som Agenda 21 satt upp (Khakee 2000). Platser kan också ha olika värde för olika personer vilket innebär att önskemålen på hur man vill se att dessa utvecklas skiljer sig åt. Ett exempel kan vara att de som bor på platsen vill se en utveckling för att generera arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt för bygden, exempelvis genom att utveckla turismen, medan de som besöker platsen bara ibland ser den som en pittoresk och avkopplande miljö som bör bevaras. Vissa platser kan ha ett stort socialt bevarandevärde för ett fåtal personer, exempelvis som ett ställe dit man har som tradition att återvända varje år som Bergström och Arnstberg (2001) skriver. Andra platser kan vara viktiga knutpunkter som trots att de inte finns markerade eller dokumenterade i kartor och liknande fyller en viktig social funktion som exempelvis mötesplats (ibid).

Behovet av att planlägga mark och vatten beror på vilka intressekonflikter som identifierats. Ofta rör det sig om bevarandointressen som står mot utvecklingsintressen. Eller enskilda intressen mot de allmänna intressena skriver Nyström (2003). I dagsläget tycks intressekonflikterna om markanvändningen vara av tämligen begränsad art och utrymmet tillräckligt stort för att alla ska ges plats inom studieområdet. Khakee (2000) anser att målet måste vara uppnå en balans mellan olika sociala värden, och mellan de som bor på platsen och de som är besökare. Inför en kommande fysisk havsplanering är det därför viktigt att genomföra en mer omfattande dokumentation om hur områden används, av vem och vad dessa platsers betydelse är idag. Genom att involvera de föreningar som bedriver verksamhet till havs i planeringsprocessen kan de sociala aspekterna ges utrymme och beaktas vid planeringen.

6.3 Aktiva föreningsmedlemmar i planprocessen

Resultatet från intervjuerna tyder på att det finns en stor vilja att engagera sig och att vara med och påverka planprocessen. Tid och plats för samråd och övrig medborgardialog har en stor betydelse för att engagemanget ska bli av liksom en tydlig respons och återkoppling från kommunen. Bland de som aktivt idkar friluftsliv finns en stark drivkraft att vilja engagera sig i, och vara med att påverka det som rör planeringen av

havet. Det är även viktigt att dialog skapas i ett tidigt skede och att denna tillåts ta plats i planeringsprocessen och att en återkoppling sker till de som deltagit i processen. Harshaw m.fl. (2006) påpekar vikten av att införliva de lokala kunskaperna och de sociala aspekterna i planeringen. Det är viktigt att urvalet av representanter för föreningar och andra som aktivt nyttjar havet blir representativt. Det gäller också att se till att även små föreningar inte glöms bort, utan inkluderas och bjuds in till dialog.

6.4 Fysisk havsplanering - hur då?

Den kommande fysiska havsplaneringen är ännu i sin linda och exakt hur den kommer att se ut är i dagsläget ännu lite svårt att skapa sig en helt klar bild av. Klart är i alla fall att Havs- och vattenmyndigheten har huvudansvaret för planeringen och att den operativa planeringen kommer att skötas av landets länsstyrelser. Att planeringen flyttas ut från kommunerna till en mer centraliserad nivå kan få till följd att det lokala engagemanget från lokalbefolkningen och föreningslivet i planprocessen försvåras. Konsekvensen av detta skulle kunna medföra att viktig lokal kunskap går förlorad. En annan fara är att en mer centraliserad planering riskerar att få en praktisk och rationell karaktär där likformiga riktlinjer tas fram för hela Europeiska Unionen utan hänsyn till geografiska skillnader och förutsättningar. I dagsläget skiljer sig olika länders lagstiftning och syn på miljön åt vilket ofta synliggörs vid gränsöverskridande samarbeten. Länderna har också olika ekonomiska förutsättningar för att avsätta resurser för en havsplanering. Schafer & Barale (2010) menar emellertid att ett gemensamt ramverk och en likartad lagstiftning är förutsättningen för att säkerställa exempelvis fisket. Genom att ensidigt från statligt håll peka ut hur havsområdena ska bevaras eller skyddas finns en risk att delar av havsmiljön får ett skydd som går stick i stäv med de lokala planerna att utveckla vindkraft eller turism. Eller vice versa; att lokalbefolkningen vill bevara området för rekreation och friluftsliv medan staten vill utvinna mineraler. Detta är ett problem som enligt Sandell (2005) grundar sig i vilket förhållningssätt man har till naturen och vilka resurser man förknippar med naturen. Resultatet av att områden skyddas kan medföra att natur bevaras som ett museum för framtiden och där allt helst ska fortsätta se ut och vara exakt som det alltid varit. Eller så kan områden tas i anspråk för storskalig utvinning av naturresurser på ett sätt som inte är förankrade hos, eller kommer den lokala orten och befolkningen till gagn. Att inte förankra beslut hos den lokala befolkningen skapar ofta missnöje och motstånd.

Det är därför av yttersta vikt att planeringen bedrivs med en kommunikativ ansats som ger lokalbefolkningen en reell möjlighet att delta i och påverka planeringen.

6.5 Avslutande rekommendationer

Av de plandokument som analyserats för studien framgår att friluftslivet och de sociala aspekterna som genereras av detta inte beretts något större utrymme i Umeå kommuns plandokument. Tidigare forskning har visat att detta inte är en unik situation för just Umeå kommun, utan snarare ett förfarande som känns igen i flera av landets kommuner. Vidare nämns friluftslivets och naturens sociala värden i policydokument oftast mer indirekt, som något som är bra för folkhälsan, integrationen eller ger möjlighet till naturpedagogik. Inför en kommande fysisk havsplanering finns följaktligen en del att förbättra när det gäller att inkludera friluftsliv och sociala aspekter i planeringen. Denna studie visar att ett sätt att skapa kunskap och insikt i hur haven nyttjas för rekreation och friluftsliv och vilka sociala aspekter som kommer av brukandet är att avsätta resurser för att genomföra mer omfattande studier av det rörliga friluftslivets nyttjande av havsområdena. Vidare kan man konstatera att friluftslivet breder ut sig utmed stora delar av kustområdet. Många av aktiviteterna bedrivs inom relativt kustnära områden där det ibland uppstår smärre intressekonflikter om vem som ska tillåtas vistas var. Studien visar även att det finns en stor vilja till engagemang hos de aktiva inom friluftslivets föreningar. Inom föreningarna finns dessutom en stor lokal-känedom som grundar sig i deras faktiska upplevelse av platsen. De har kunskap om den lokala omgivningen och dess tillgångar och brister samt inofficiella mötesplatser. Detta medför att deras kunskap kan föra med sig att planeringen bättre kan anpassas efter de faktiska behoven.

Det tycks också finnas ett behov av att se över hur samråd och dialog genomförs. Att delta i exempelvis ett samråd kräver ofta en del av den deltagande. Denne bör ha informerat sig i frågan för att kunna skapa sig en uppfattning och åsikt i frågan, personen måste dessutom ta sig till den plats samrådet hålls på och i rätt tid. Av de intervjuade personerna i denna undersökning var inte alla medvetna om hur ett samråd utlystes eller hur planprocessen gick till. Det framkom även synpunkter på dålig respons och återkoppling från kommunens sida. Detta är faktorer som bidrar till att skapa ett motstånd till engagemang. Ett sätt att arbeta med detta inför den kommande fysiska havsplaneringen är att snarast påbörja en *identifiering* och *kartläggning* av verksamheten

för de friluftsföreningar som nyttjar havet för friluftsliv. Genom *enkäter* till ett större antal medlemmar som följs upp med ett antal *djupintervjuer* kan geografiska rörelsemönster och sociala värden kartläggas på ett mer systematiskt sätt och ge en god kunskapsgrund att bygga vidare på. Det är också viktigt att etablera en dialog i ett tidigt skede i planprocessen och låta materialet ingå som beslutsunderlag i den fortsatta processen. Genom att adressera personliga inbjudningar till föreningarna och förlägga samråd i anslutning till dessas verksamhet ökar incitamentet att engagera sig. Det är också viktigt att kommunen återkopplar med information fortlöpande till de som valt att engagera sig. Genom att skapa ett starkt engagemang från gräsrotsnivå ökar möjligheterna att planeringen ska bli accepterad och missnöje kan undvikas.

6.6 Fortsatt forskning

Denna undersökning har endast omfattat det rörliga friluftslivets intressen, vilket är att betrakta som ett särintresse. För att få en mer nyanserad bild av hur kust- och havsområden nyttjas av allmänheten och av de som bor utmed kusten krävs kompletterande underlag. Hur kustländerna inom Europeiska unionen planerar för havsmiljön beror på regelverk och tillgång till resurser. Men även inom länderna kan planeringen skilja sig åt beroende på regionen eller kommunens förutsättningar. Det skulle därför vara bra att granska om, och i sådana fall hur, planeringen och synen på kustens bevarande eller nyttjande skiljer sig åt mellan olika kommuner.

Att havsmiljöer har ett högt rekreativvärde är en allmänt rådande uppfattning som kommer till uttryck i dokument på nationell och lokal nivå, samt framhålls av de intervjuade personerna i denna studie. Trots det finns väldigt lite dokumentation som uttryckligen beskriver havsmiljöernas sociala värde och hur havsmiljöerna används av friluftslivet. Detta är ett ämne som i allra högsta grad är högaktuellt idag och det finns mycket att göra. En framtida rekommendation är att fortsätta att undersöka de sociala värden som friluftslivet till havs genererar. Under denna studie väcktes även tankar om hur de sociala aspekterna ser ut ur ett genusperspektiv. Av de personer som ingått i studien var endast en person kvinna, resterande var män i medelåldern. Är havet månne männens domän eller finns det en plats för kvinnorna där också?

7. REFERENSLISTA

Tryckta källor:

Backer, H. (2011) Transboundary maritime spatial planning: a Baltic perspective. *Journal of Coastal Conservation*, 15(2), 279-289.

Bergström, I. & Arnstberg, K-O. (2001) *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö*. Formas, Stockholm.

Denscombe, M. (2009) *Forskningshandboken*. 2:a upplagan. Studentlitteratur AB, Lund.

Douvere, F. & Ehler, C.N. (2009) Review: New perspectives on sea use management: Initial findings from European experience with marine spatial planning. *Journal of Environmental Management*, 90(1), 77-88.

Fredman, P., Stenseke, M., Sandell, K. & Mossing, A (red) (2013) *Friluftsliv i förändring*. Rapport nr 27. CM Gruppen AB, Bromma.

Harshaw, H.W., Kozak, R.A. & Sheppard, S.R.J. (2006) How well are outdoor recreationists represented in forest land-use planning? Perceptions of recreationists in the Sea-to-Sky Corridor of British Columbia. *Landscape and Urban Planning*, 78(1-2), 33-49.

Hermelin, B. (2005a) Samhällsplanering och dess praktik i samhället. Forsberg, G. (red) *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Uppsala Publishing House. Uppsala, 306-316.

Hermelin, B. (2005b) Regional ekonomisk utveckling. Forsberg, G. (red.) *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Uppsala Publishing House. Uppsala, 266-283.

Ivarsson, M. & Pettersson, K. (2012) *God Havsmiljö 2020 – Marin strategi för Nordsjön och Östersjön*. Rapport 2012:19. Havs- och vattenmyndigheten, Göteborg.

Kidd, S. & Ellis, G. (2012) From the Land to Sea and Back Again? Using Terrestrial Planning to Understand the Process of Marine Spatial Planning. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 14(1), 49-66.

Langlet, L. (2013) *Medborgardialog som del i styrprocessen*. Sveriges kommuner och landsting. Edita.

Nekoro, M. & Ericsson, S. (2012) Havet viktigt för Östersjöbor. *Havsutsikt 1/2012*. Balticstern-sekretariatet, Stockholm.

Petersson-Forsberg, L. (2012) *Friluftsliv och naturturism i kommunal fysisk planering*. Blekinge Institute of Technology doctoral dissertation series No 2012:06, Karlskrona.

Regeringen (2010) *Planering på djupet – fysisk planering av havet*. SOU 2010:91.

Sandell, K. (2005) *Reservationsdilemman eller utvecklingsområden?* Rapport nr 17. Fjällmistra.

Schafer, N. & Barale, V. (2011) Maritime spatial planning: opportunities & challenges in the framework of the EU integrated maritime policy. *Journal of Coastal Conservation*, 15(2), 237-245.

Svensson, B. (2005) Landskapets väsen och värde. Forsberg, G. (red) *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Uppsala Publishing House. Uppsala, 194-202.

Zaucha, J. (2012) Offshore Spatial Information – Maritime Spatial Planning in Poland. *Regional Studies*, 46(4), 459-473.

Internetkällor:

Boverket (2010) www.boverket.se/Planera/Kommunal-planering/Oversiktsplanering/Tillagg-till-oversiktsplaner/ (Hämtad 2013-04-26)

Boverket (2011a) www.boverket.se/Vagledning/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/Lagens-innehall-utveckling/PBLs-syfte-innehall-och-definitioner/ (Hämtad 2013-04-26)

Boverket (2011b) www.boverket.se/Planera/Kommunal-planering/Oversiktsplanering/ (Hämtad 2013-04-26)

Boverket (2011c) www.boverket.se/Vagledning/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/Allman-och-enskilda-intressen/ (Hämtad 2013-05-02)

European Commission (2013) ec.europa.eu/environment/marine/eu-coast-and-marine-policy/marine-strategy-framework-directive/index_en.htm (Hämtad 2013-04-02)

Jordbruksverket (2013) www.jordbruksverket.se/arnesomraden/odling/draneringochbevattning/vattendirektivet.4.207049b811dd8a513dc8000600.html (Hämtad 2013-04-17)

Länsstyrelsen Västerbotten (2012) www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/sv/djur-och-natur/motortrafik-i-naturen/vattenskoter/Pages/default.aspx?keyword=vattenskoter (Hämtad 2013-05-23)

Länsstyrelsen Västra Götaland (2012) www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/fysisk-planering/havsplanering/Pages/default.aspx (Hämtad 2013-04-17)

Regeringen skrivelse 2001/02:173. En samlad naturvårdspolitik. www.regeringen.se/content/1/c4/28/92/e96aa060.pdf (Hämtad 2013-04-08)

Regeringen, skrivelse 2012/13:51. Mål för friluftspolitiken www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Mal-for-friluftslivspolitiken_H00351/?text=true (Hämtad 2013-05-08)

Statistiska Centralbyrån (2012) www.scb.se/Pages/SSD/SSD_TreeView____340478.aspx?ExpandNode=TK/TK1001 (Hämtad 2013-04-04)

Sweboat (2012) www.sweboat.se/fakta-om-batlivet.aspx (Hämtad 2013-04-04)

Umeå kommun (1998) *Översiktsplan Umeå kommun. För en hållbar utveckling.* www.umea.se/download/18.bbd1b101a585d704800082863/opl_98.pdf (Hämtad 2013-05-22)

Umeå kommun (2012a) *Fördjupning för kusten. Fördjupning av översiktsplan.* Utställningshandling, 2012. www.umea.se/download/18.6b258fd113b46be90db3138/1354828652537/Kusten_utstallning_ny.pdf (Hämtad 2013-05-22)

Umeå kommun (2012b) *Samrådsredogörelse. Fördjupning för kusten.* Tillhör utställningshandling. December 2012 www.umea.se/download/18.6b258fd113b46be90db3142/1354829314262/Samr%C3%A5dsredog%C3%B6relse+kusten+2012+12+04.pdf (Hämtad 2013-05-22)

Umeå kommun (2013) www.umea.se/mer/faktaochsiffror.4.b68a4ef11c312891ac800015457.html (Hämtad 2013-05-10)

Umeåregionen (2010) *Vindkraft i Umeåregionen. Tillägg till översiktsplan.*

www.umearegionen.se/download/18.6c1ebed812ec8478f8e80001781/1300717861501/Vindkraft+i+Ume%C3%A5regionen_plan.pdf (Hämtad 2013-05-22)

Umeåregionen (2012a) *Strandskydd i Umeåregionen. Tillägg till översiktsplan.*

Utställningshandling.

www.umea.se/download/18.52289d7013a4b49e987a329/1351631288643/Strandskydd+i+Ume%C3%A5regionen_utst%C3%A4llningshandling_2012-10-22.pdf (Hämtad 2013-05-22)

Umeåregionen (2012b) *Samrådsredogörelse. Tillägg till översiktsplan. Strandskydd i Umeåregionen.* Tillhör utställningshandling.

www.umea.se/download/18.52289d7013a4b49e987a32a/1351631310311/Strandskydd+i+Ume%C3%A5regionen_samr%C3%A5dsredog%C3%B6relse_2012-10-22.pdf

(Hämtad 2013-05-22)

BILAGA 1. INTERVJUGUIDE

Forskningsfråga	Intervjutema	Intervjufrågor
<i>Allmänt</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Bakgrund 	<ul style="list-style-type: none"> • Hur länge har du hållit på med....? • Hur länge har du varit medlem i föreningen? • Hur många medlemmar har föreningen?
<i>Hur används havsområden längst Umeå kusten för rekreation av det rörliga friluftslivet?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Nyttjande 	<ul style="list-style-type: none"> • Var brukar du utöva aktiviteten? • Varför just där? • Har föreningen några speciella platser där ni brukar träffas?
<i>Vilka sociala värden uppstår vid nyttjandet?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sociala aspekter 	<ul style="list-style-type: none"> • Hur ofta brukar du utöva aktiviteten? • Ensam eller tillsammans med andra? • Spontant eller planerat? • Vad betyder utövandet för dig?
<i>Vad kan en kommande havsplanering innebära utifrån ett lokalt perspektiv, i detta fall, Umeås kustland? Hur kan friluftslivets intressen inkluderas i och tillgodoses vid planeringen?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Planering • Samråd 	<ul style="list-style-type: none"> • Hur tycker du att planeringen fungerat hittills?? • Har ni haft någon möjlighet att medverka via exempelvis samråd eller dialog? • Finns det några konflikter med andra intressenter om havsområdena? • Vad skulle ni kunna bidra med för erfarenheter och kunskap vid planering av havet?
<p>Intervjun avslutas med att fråga informanten om denne har något att tillägga!</p>		

- Hur länge har du hållit på med?
- Hur länge har du varit medlem i föreningen?
- Hur många medlemmar har föreningen?
- Hur ofta brukar du utöva aktiviteten?
- Ensam eller tillsammans med andra?
- Var brukar du utöva den?
- Varför just där?
- Spontant eller planerade?
- Vad betyder utövandet för dig?
- Har föreningen några speciella platser där ni brukar träffas?
- Hur tycker du att planeringen fungerat hittills?
- Har ni haft någon möjlighet att medverka via exempelvis samråd eller dialog?
- Finns det några konflikter med andra intressenter om havsområdena?
- Vad skulle ni kunna bidra med för erfarenheter och kunskap vid planering av havet?

Följdfrågorna har varierat beroende på hur svaren på huvudpunkterna sett ut.